

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота бакалавра

**з теми: “Реформування аграрних відносин у Китаї
(80-ті рр. XX - початок XXI ст.)”**

Виконала: студентка 4 курсу
напряму підготовки 6.020302 “Історія*”
заочної форми навчання

Чорна Анастасія Олегівна

Науковий керівник:

старший викладач
кафедри всесвітньої історії

Верстюк Володимир Вікторович

Рецензент:

Кам'янець-Подільський - 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I Аналіз джерел та літератури	6
1.1. Джерельна база дослідження.....	6
1.2. Огляд історіографії.....	9
РОЗДІЛ II Зміни в структурі АПК на початковому етапі реформ.....	17
2.1. Розробка стратегії реформ	17
2.2. Початковий етап реформ у сільському господарстві.....	24
РОЗДІЛ III Поглиблення реформ в аграрній сфері	32
3.1. Другий етап реформ у сільському господарстві	32
3.2. Реформування сільського господарства на межі століть	39
РОЗДІЛ IV Соціальна політика на селі: здобутки та перспективи	45
4.1. Теорія “сяокан”: витоки, сутність, перспективи втілення в життя	45
4.2. Соціально-економічне становище села під час першого етапу соціальних реформ.....	48
4.3. Погіршення соціального становища сільського населення Китаю	54
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	63

ВСТУП

Актуальність теми. Китай є найбільшою країною світу за чисельністю населення і третьою за розмірами території. В останні 40 років він показує надзвичайно високі темпи економічного розвитку й стрімко наближається до найпотужніших держав, помітно зросла також його геополітична вага. Є підстава вважати, що вже у найближчі десятиліття КНР перетвориться на один з визначальних факторів розвитку світової економіки. Саме тому в останні роки до Китаю прикута увага істориків, економістів, політиків різних країн світу; всі вони вивчають витоки, сутність та результати реформ “чотирьох модернізацій”: в сільському господарстві, промисловості, науці та військовій сфері.

На особливу увагу заслуговує реформування в галузі сільського господарства, оскільки модернізаційні процеси розпочалися саме з цієї галузі економіки, в якій наприкінці 70-х рр. ХХ ст. було зайнято 80 % працездатного населення. Китайське керівництво у такий спосіб прагнуло вирішити цілу низку проблем, а саме: нагодувати населення, значна частина якого хронічно голодувала, заручитися підтримкою громадян у проведенні перетворень в інших сферах соціально-економічного і політичного життя КНР. За лічені роки “батько реформ” Ден Сяопін та його однодумці спромоглися вирішити продовольчу проблему, перетворити Китай з імпортера в експортера сільськогосподарської продукції [9, с. 11].

Китай співпрацює з Україною в галузі сільськогосподарського машинобудування. Так, в 2000 р. успішно було проведено польові випробування нового кукурудзозбирального комбайну “Херсонєць-200”. Це відкрило шлях для створення спільного виробництва в м. Гаочен (Китай) [8, с. 2]. Українські економісти та політики можуть почерпнути багато цікавих і корисних ідей з китайського досвіду в сфері реформування АПК (кооперування в рослинництві та тваринництві, створення невеликих підприємств по переробці сировини на місцях, елементи сімейного підряду в умовах становлення господарств фермерського типу

в добу незалежності).

Об’єктом дослідження є політика китайського уряду в сфері економічного розвитку.

Предметом дослідження є витоки, хід та результати реформ в аграрній сфері (рослинництві, тваринництві, лісовому та водному господарствах); становлення та розвиток сільської промисловості, специфіка її розвитку; зміни в структурі сільського населення та умовах його життя.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з 1978 р. до початку XXI ст. Нижньою межею є 3-й Пленум ЦК КПК (грудень 1978 р.), на якому було прийнято офіційне рішення про перехід КНР до економічних реформ, перш за все в сфері сільського господарства, та розроблено основні принципи перетворень в економіці. Верхня межа – 2012 р., коли відбувся XVIII з’їзд КПК, на якому були підведені чергові підсумки реформ, які започаткував Ден Сяопін.

Географічні межі дослідження охоплюють територію континентального Китаю, а саме – його сільську місцевість та приміську зону. В роботі подано порівняльний аналіз розвитку АПК та сільської промисловості різних регіонів КНР впродовж 30 років; встановлено зональність сільськогосподарських виробництв та політику керівництва держави і КПК в цій сфері.

Мета роботи – дослідити витоки, хід та результати реформування сільського господарства КНР, вплив цього процесу на зміни в структурі та якості життя китайського села.

Для реалізації мети необхідно розв’язати наступні **завдання**:

- охарактеризувати джерельну базу дослідження та історіографію проблеми;
- проаналізувати розробку стратегії реформ, визначити її основні складові, цілі та методи втілення в життя;
- простежити зміни в структурі АПК Китаю на початковому етапі реформи (1978-1985 рр.);
- з’ясувати основні тенденції розвитку сільського господарства КНР під час

другого (1986-1995 рр.) та третього (з 1996 р.) етапів втілення реформи у життя;

- проаналізувати витoki та сутність теорії “сяокан”, її вплив на державну політику в соціальній сфері;
- вивчити зміни в соціальній структурі китайського села за період 1978- 2012 рр. та причини, що зумовили їх;
- показати роль державно-партійної еліти в проведенні реформ.

Методологічною основою дослідження є принципи історизму, системності, об’єктивності, всебічності, наступності, діалектичного розуміння історичного процесу як єдності його складових.

Враховуючи, що між методом і предметом пізнання існує діалектична відповідність, адекватно меті й завданням роботи використовуються як загальнонаукові, так і спеціальні методи історичного пізнання. Залучені методи історичного, історіографічного й джерельного аналізу, синтезу й узагальнення разом з проблемним, логічним, порівняльним, біографічним, описовим та історико-хронологічним методами дозволили оптимально розв’язати завдання дослідження.

Практичне застосування: матеріал даної роботи можна використати під час підготовки до уроків з всесвітньої історії, при написанні курсових і дипломних робіт.

Структура роботи визначається метою та завданнями дослідження. Вона складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (67 позицій).

ВИСНОВКИ

“Культурна революція” 1966-1976 рр. завдала важких втрат економіці Китаю і призвела майже мільярд населення до зубожіння і голоду. Особливо складною ситуація була в сільському господарстві, де наприкінці 70-х рр. було задіяно 80 % працездатного населення країни. Незважаючи на процеси хімізації, електрифікації та механізації, продуктивність праці тут зростала надзвичайно повільно. Як результат, у країні хронічно голодувало 150 млн. осіб і кожен рік керівництво держави змушено було закупляти близько 10 млн. т високоякісного зерна.

Перед загрозою соціального вибуху реально мисляча частина правлячої еліти дійшла до думки про необхідність докорінних змін. Формування концепції перетворень відбувалося у складних умовах, оскільки переважна більшість партійного керівництва вважало, що можна подолати наявні труднощі за допомогою існуючих у країні форм і методів господарювання. Але це було не так. І це добре розумів Ден Сяопін та його прибічники. Саме цій людині, яка мала величезний життєвий досвід, організаторський талант та природну харизму, судилося очолити КНР в ці складні часи.

Ідею проведення реформ в економіці Ден Сяопін сформулював ще у 50-х рр. XX ст. Вона зазнавала часткових змін, однак основа залишалася майже незмінною. Остаточного вигляду основні принципи реформування економічного життя набули наприкінці 70-х рр. XX ст. Остаточного вигляду концепція реформ набула на XII з'їзді КПК (1982 р). Вона була розрахована не на один-два роки, а на десятиріччя за умови збереження провідної ролі держави практично в усіх секторах національної економіки.

Реформа почалася з села, бо тут наприкінці 70-х рр. XX ст. проживало 4/5 населення країни. Ден Сяопін намагався розв'язати у такий спосіб дві надзвичайно складних проблеми: нагодувати країну (з діда-прадіда середньостатистичний китаєць харчувався один раз на добу) та враховуючи прагматизм китайського

народу, потрібно було залучитися його підтримкою в проведенні реформ.

Реформи в сільському господарстві йшли далеко не гладко. Якщо перша половина 80-х рр. характеризувалася швидким зростанням якісних та кількісних показників, то з 1985-1986 рр. китайське керівництво переносить свою увагу на промисловість, вирішивши використати успіхи на селі для фінансування останньої. Це негативно позначилося на становищі АПК, особливо тваринництва. Але Ден Сяопіну та цього команді вистачило здорового глузду вчасно помітити це і вжити непопулярних та рішучих заходів. З 1988 по 1991 рр. проводиться політика “врегулювання”, що мала на меті повернути селянам попередні пільги при оподаткуванні та наданні субсидій; зробити економічну структуру економіки країни більш гармонійною та керованою. З середини 90-х рр. відбувається поступове пожвавлення в сільському господарстві, але щоб його підтримувати і надалі необхідно відмовитися від екстенсивних методів господарювання, шукати їм альтернативу. З цією метою було прискорено процеси кооперування селян у сфері виробництва та обігу, концентрації землі в руках господарників; набула більшого поширення практика використання найманої робочої сили.

Разом з тим, основними проблемами аграрного сектору Китаю, які можуть найближчим часом загальмувати його подальший розвиток є: падіння прибутковості зернового господарства, що попри все залишається основним у структурі сільськогосподарського виробництва; багатоукладність економіки та екстенсивний характер сімейних господарств; посилення тенденції відпливу капіталу з сільської місцевості у міста тощо. Ці негативні тенденції обговорювалися на XVIII з’їзді КПК (2012 р.).

Підвищення ефективності виробництва поглибило проблему надлишкової робочої сили на селі. Держава, починаючи з середини 80-х рр., почала заохочувати розвиток місцевої промисловості, дозволяючи великим підприємствам та й самим селянам створювати селищно-волосні підприємства. Таким підприємствам надавалися пільгові кредити, робилися менші ставки при оподаткуванні. Сільські

підприємства поглинали вільні робочі руки і на початок 1990-х рр. там уже працювало 85 млн. осіб, виробляючи третину промислової продукції, частина якої йшла на експорт. Це допомогло значно послабити гостроту проблеми зайнятості в країні, зменшити відтік людей з сільської місцевості у міста. В 2001 р. Китай вступив до СОТ, що призвело до посилення конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Результатом цього стало зростання соціальної напруги в суспільстві.

Щодо підвищення життєвого рівня селян, то за 1978-2012 рр. помітно покращився його добробут у порівнянні з попередніми роками. До позитивних моментів можна віднести: по-перше, вдалося в основному розв'язати проблему забезпечення населення продуктами харчування (з 1985 р. середньостатистичний китаєць вперше за всю історію Піднебесної почав їсти двічі на день); по-друге, значно покращилася ситуація в сфері освіти, медицини, житлового будівництва; по-третє, керівництво держави та КПК проводить досить виважену та послідовну політику в галузі соціального забезпечення.

Ден Сяопін та його послідовники взяли на озброєння з конфуціанства ідею “сяокан” (“малого достатку”) та пристосували до реалій сучасного Китаю, розробивши на її основі критерії та час, необхідний для встановлення в країні суспільства середнього достатку. “Онук” Ден Сяопіна – Ху Цзінтао – добре розуміє менталітет свого народу, тому з його ініціативи було прийнято ухвалу про побудову суспільства середнього достатку до 2049 р.

Таким чином, успіхи реформування сільського господарства Китаю полягають у вмілому поєднанні лібералізму в економіці та жорстокого централізму в політичному житті країни. Його поетапне втілення в життя, перехід від планово-адміністративних методів до використання засобів економічного впливу, розширення правової бази господарського управління, що забезпечує активну участь держави в аграрному секторі – це один з основних уроків китайської реформи. Від її успіху на селі багато в чому залежить вирішення

головної стратегічної мети Китаю – перетворення його в економічно потужну сучасну державу до середини ХХІ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Опубліковані джерела

1. Дэн Сяопин. Основные вопросы современного Китая: Пер. с кит. М.: Политиздат, 1988. 256 с.
2. Барахта Б. Дэн Сяопин. Политический портрет // Правда. 1988. 12 августа. 5 с.
3. Денисов А. Ответственный рубеж. Экономическая реформа в Китае // Правда. 1988. 27 декабря. 4 с.
4. Денисов А., Портяков В. Стабилизация экономики и реформа в Китае: сбрасывая скорость // Правда. 1990. 23 апреля. 5 с.
5. Кондрашов С. В море Китая. Впечатления и размышления // Известия. 1988. 6 августа. 6 с.
6. Овчинников В. Китай сегодня. Догоняя эпоху // Правда. 1989. 12 мая. 5 с.
7. Овчинников В. Китай. Село на трудном рубеже // Правда. 1988. 16 сентября. 5 с.
8. Петрушенко М. Задля розширення економічних зв'язків з КНР // Урядовий кур'єр. 2002. 15 листопада. 2 с.
9. Приходько О. Китай: капіталістичний дракон у соціалістичній овечій шкурі // Дзеркало тижня. 2006. 2 червня. 11 с.
10. Савенков Ю. Зерновая стратегия Китая. Сделки в счет будущего урожая // Известия. 1990. 25 ноября. 7 с.

Література

11. Абудуйни. Некоторые проблемы социально-экономического развития Западных районов Китая // Вопросы экономических наук. 2006. № 5. с. 156-157.
12. Анисимов А. Рец. на: Наумов И. Н. Стратегия экономического развития КНР в

- 1996-2020 гг. и проблемы ее реализации. М.: ИДВ РАН, 2001. – 228 с. // Международная экономика и международные отношения. 2003. №6. с. 122-126.
13. Арсланов Г. Реформы в Китае. Смена поколений на политическом Олимпе // Азия и Африка сегодня. 2002. № 4. с. 2-6.
14. Бажанова Е. Китай. Стратегия развития деревни // Азия и Африка сегодня. 1989. № 4. с. 13-17; № 5. с.15-19.
15. Бажанова Е. 30 лет реформ в КНР: итоги, проблемы, перспективы // Азия и Африка сегодня. 2010. № 7. с. 41-49.
16. Бажанова Е. Китай и мировой финансовый кризис // Азия и Африка сегодня. 2010. № 7. с. 2-8.
17. Бажанова Е. Китай на пороге 12-й пятилетки // Азия и Африка сегодня. 2011. № 7. с. 2-9.
18. Бажанова Е. Станет ли Китай локомотивом? // Азия и Африка сегодня. 2009. № 6. с. 4-8.
19. Бельчук А. Вновь об оценке реформ в Китае // Международная экономика и международные отношения. 2005. № 4. с. 86-93.
20. Бергер Я. Дэн Сяопин и экономические реформы в Китае // Проблемы Дальнего Востока. 2004. № 5. с. 30-45.
21. Бергер Я. К итогам 3-го пленума ЦК КПК 16-го созыва // Проблемы Дальнего Востока. 2004. № 1. с. 6-25.
22. Бергер Я. Китай – глобальная держава XXI века? // Азия и Африка сегодня. 2006. № 8. с. 2-12.
23. Бергер Я. Еще раз о китайской модели развития // Восток. 2012. № 2. с. 119-124.
24. Бони Л. Д. Аграрная экономика Китая: итоги развития в 11-й пятилетки // Азия и Африка сегодня. 2012. № 1. с. 24-28.
25. Борох О. Н. Китайская экономическая реформа и будущее экономической

- науки // Восток. 2012. № 1. с. 95-100.
26. Буров В. В Китае возрождается культ Конфуция // Азия и Африка сегодня. 2011. № 4. с. 8-14.
27. Ван Шаохуэй. Особенности экономического развития Северо-Западного Китая // Проблемы Дальнего Востока. 2000. № 6. с. 68-79.
28. Вернер Н. Опозиционное движение в Китае (1976-1980) // Азия и Африка сегодня. 2008. № 6. с. 672.
29. Волкова Л. Изучение аграрных проблем КНР в ИДВ РАН // Проблемы Дальнего Востока. 2005. № 4. с. 88-94.
30. Волкова Л. Плоды подготовки аграрной сферы Китая к вступлению в ВТО // Азия и Африка сегодня. 2012. № 12. с. 25-29.
31. Галенович Ю. Реформы в Китае. Село // Азия и Африка сегодня. 2003. № 7. с. 13-18.
32. Галушко В. П. Економіка світового сільського господарства. К.: НАУ, 1996. – 514 с.
33. Гельбрас В., Кузнецова В. КНР: год суровых испытаний // Международная экономика и международные отношения. 2000. № 8. с. 114-120.
34. Гельбрас В. КНР. Поиск новой модели развития // Азия и Африка сегодня. 2009. № 3. с. 3-9.
35. Гельбрас В. КНР: возрождение и подъем частного предпринимательства // Азия и Африка сегодня. 2007. № 11. с. 11-17.
36. Гуреева Н. Рец. на: Кокарев К. А. Политический режим и модернизация Китая. – М.: Институт Дальнего Востока РАН, 2004. – 320 с. // Проблемы Дальнего Востока. 2005. № 6. с. 176-179.
37. Делюсин Л. XVI съезд КПК: старые проблемы - новые надежды // Азия и Африка сегодня. 2002. № 3. с. 2-7.
38. Делюсин Л. С идеями социализма и практикой капитализма // Азия и Африка сегодня. 1993. № 10. с. 41-45.

39. Дудников Г. В. Специфика китайского стиля управления: сравнение с японским и американским менеджментом // Восток. 2009. № 4. с. 111-120.
40. Економіка зарубіжних країн. Навчальний посібник / За ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, К. І. Ржепішевського. К.: ЦУЛ, 2003. с. 352.
41. Економіка зарубіжних країн: Підручник. К.: Либідь, 1998. с. 416.
42. Карпов М. Алгебра китайской гармонии // Азия и Африка сегодня. 2007. № 3. с. 5-10.
43. Кива А. В. Китайская модель реформ // Вопросы истории. 2002. № 5. с. 34-50.
44. Козак Ю. Г., Єхануров Ю. І., Ковалевський В. В. та ін. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Навчальний посібник / За ред. Ю. Г. Козака, Ю. І. Єханурова, В. В. Ковалевського. К.: Центр навчальної літератури, 2005. с. 353.
45. Кондрашова Л. Точку ставить рано: начался “третий акт” китайской реформы // Азия и Африка сегодня. 2004. № 10. с. 27- 35.
46. Круглов А. В XXI век с успехами, надеждами и опасениями (о некоторых итогах экономического развития КНР) // Проблемы Дальнего Востока. 2000. № 1. с. 68-73.
47. Круглов А. Развитие сельских предприятий стратегический выбор Китая // Проблемы Дальнего Востока. 1998. № 2. с. 83-89.
48. Круглов А. Сельские предприятия Китая на новом этапе развития // Проблемы Дальнего Востока. 2000. № 4. с. 88-94.
49. Ларин А. Китай и китайская диаспора // Азия и Африка сегодня. 2007. № 10. с. 61-68.
50. Ли Фэнлинь. О специфике реформ в КНР // Новая и новейшая история. 1996. № 6. с. 3-8.
51. Ли Цзинвэнь. Экономическая реформа и социальные проблемы в Китае // Проблемы Дальнего Востока. 1998. № 4. с. 41-46.

52. Лю Гогуан. Проблемы урегулирования экономической структуры // Азия и Африка сегодня. 2002. № 2. с. 43-45.
53. Мелани Мэнион. Политическая система Китая // Сравнительная политология сегодня. Мировой обзор / Под ред. Г. Алмонда, Дж. Пауэлла, К. Строма, Р. Далтона и др. М.: Аспект-Пресс, 2002. с. 385-457.
54. Наумов И. Понятие “сяокан” и проблемы народного благосостояния // Проблемы Дальнего Востока. 1998. № 1. с. 69-81.
55. Новоселова Л. Экономическая реформа и государственное регулирование в КНР // Проблемы Дальнего Востока. 1999. № 1. с. 71-77.
56. Пивоварова Э. Китай. Решение социальных проблем в условиях реформ и кризиса // Азия и Африка сегодня. 2010. № 8. с. 42-45.
57. Портяков В. Я. Модель развития Китая: реальная оценка // Восток. 2012. № 1. с. 88-93.
58. Портяков В. Я. От Цзян Цзэминя к Ху Цзинтао: КНР на рубеже веков // Восток. 2004. № 4. с. 30-41.
59. Ревуцкий А. Зерновая проблема в КНР // Проблемы Дальнего Востока. 1998. № 2. с. 99-108.
60. Савенков Ю. Премьер Госсовета Чжу Жунцзы // Азия и Африка сегодня. 1999. № 10. с. 39-42.
61. Садыхов П. М. О некоторых проблемах экономического развития Китая на современном этапе // Восток. 2012. № 2. с. 107-110.
62. Смирнов Д. Дэн Сяопин и модернизация Китая. К 100-летию со дня Арождения Дэн Сяопина // Проблемы Дальнего Востока. 2004. № 5. с. 21-29.
63. Спириин П., Томилин В. Конфуций нам строить и жить помогает // Азия и Африка сегодня. 1995. № 5. с. 29.
64. Трошин Ю. А. История стран Азии и Африки в новейшее время (1918-2000). М.: Издательство “Весь мир”, 2004. с. 608.
65. Фань Ган. Реформы по нарастающей и “двухколейный” переход: осмысление

- опыта Китая // Проблемы Дальнего Востока. 1995. № 3. с. 58-73.
66. Чуріков В. І. Економіка зарубіжних країн: Навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2005. с. 308.
67. Юй Хун. Реформа внешней торговли Китая: ближе к стандартам ГАТТ // Международная экономика и международные отношения. 1992. № 9. с. 76-80.